

TEMIR YO‘L TRANSPORTI KORXONALARINING ASOSIY FONDLARINI ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH (“O‘ZBEKISTON TEMIR YO‘LLARI” AJ MISOLIDA)

Fayzullayev Javlonbek Sultonovich

Boliyev Alisher Sobirjonovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya

Bu maqolada metal yo‘l sohasining rivojlanish istiqbollari, temir yo‘l transportida sifat nazariyasini rivojlantirish tendensiyalari o‘rganildi va ko‘rib chiqildi. Qurilish jarayonining samaradorligi va uning mahsuloti bilan aholi turmush sharoitiga o‘shirish ta'siri tahlil qilindi. Temir yo‘l transportining tuzilishi va faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun takliflar keltirildi.

Kalit so‘zlar

Transport tizimi, rivojlanish istiqbollari, temir yo‘l transporti, mintaqaning raqobatbardoshligi, logistika salohiyati, transport infratuzilmasi.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiy infrastrukturaning ahamiyatli vazifasi jamoatning barcha sohalarini bir-biriga bog‘liq ishlash, ishlab chiqarish va umumiy iqtisodiyotni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishdir. Bundan tashqari, transport tizimlari, xususan, temir yo‘l transporti, O‘zbekistonning sanoat va ijtimoiy infrastrukturasini asosiy qismlaridan birini ifoda etadi. Temir yo‘l transport tashkilotlari yuklarni va yo‘lovchilarni ko‘chirish, ularni yo‘lda saqlash, turli yuklarni yuklash va tushirish, muvofiq vagonlarni ta‘minlash, ularni tozalash va poyezdga qo‘shish kabi vazifalarni bajarish, umumiy transport jarayonini ta‘minlashdan mas‘uldir. Bu jarayon hozirgi kunda "O‘zbekiston temir yo‘llari" AJ tomonidan bajarilmoqda, bu esa umumiy boshqarish va operativ boshqarishni ta‘minlaydi.

Muhokama va natijalar. Prezidentning 10.10.2023 yildagi «O‘zbekiston Respublikasi temir yo‘l transporti sohasini tubdan isloh qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-329-son qarori qabul qilindi.

Quyidagilar temir yo‘l transporti sohasini bosqichma-bosqich isloh qilishning ustuvor vazifalari hisoblanadi:

- temir yo‘lda tashish xizmatlari bozorida raqobatni shakllantirish va jozibador investitsiya muhitini yaratish orqali tashish jarayonlariga xususiy investitsiyalarni jalb qilish;
- temir yo‘l sohasini transformatsiya qilish va raqamlashtirish ishlarini jadallashtirish, xizmatlar ko‘rsatish jarayonining uzluksizligi, sifatli, xavfsizligi, barqarorligi va ishonchligini ta‘minlash;
- temir yo‘l korxonalarining moliyaviy holatini mustahkamlash, yo‘lovchi va yuk tashishda tannarx va xarajatlarni kamaytirish, operatsion samaradorlikni ta‘minlash borasida hisobdorlik va rag‘batlantiruvchi muhitni yaratish;

IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 7,245

VOLUME 7, ISSUE 2, 2023

- tadbirkorlik sub'yektlari uchun temir yo'1 orqali yuk tashish xizmatini ko'rsatuvchi vagon operatorlarini erkin tanlash huquqini ta'minlash va boshqalar. [1]

Yo'nalishlar bo'yicha – yangi tuzilmalar

«O'zbekiston temir yo'llari» AJ va uning tarkibidagi korxonalar negizida 2024 yil 1 yanvarga qadar alohida yo'nalishlar bo'yicha quyidagi tashkilotlar tashkil etiladi:

Tashkilot	Yo'nalish
«Temiryo'linfratuzilma» AJ	yo'1 xo'jaligi, elektr ta'minoti, signallashtirish va aloqa, lokomotiv xo'jaligi, yagona dispetcherlik markazi va yuk stansiyalari ish faoliyatini ta'minlash hamda mazkur infratuzilma ob'yektlarini rivojlantirish;
«Temiryo'lkargo» AJ	yuk tashish xizmatlarini amalga oshirish, yuk vagon va konteyner xo'jaligini saqlash va rivojlantirish, multimodal «eshikdan eshikkacha» tashuvlarni yo'lga qo'yish, logistika markazlari va terminallarini tashkil etish;
«Temiryo'lekspress» AJ	yuqori tezlikda harakatlanuvchi elektropoyezdlarda yo'lovchilarni tashish xizmatini ko'rsatish hamda yuqori tezlikda harakatlanuvchi elektropoyezdlar xo'jaligini saqlash va rivojlantirish;
«Temir yo'1 vokzallari» MChJ	vokzallar faoliyatini ta'minlash;
«Shahar atrofida yo'lovchi tashish» MChJ	shahar atrofida yo'lovchilar tashish
«Temir yo'1 ijtimoiy xizmatlar»	bolalar oromgohlari, sog'liqni saqlash, madaniy-ma'rifiy va sport ob'yektlarini saqlash, aholiga ko'rsatiladigan xizmatlardan tushadigan tushumlarni oshirish hamda ularni bosqichma-bosqich o'zini o'zi moliyalashtirishga o'tkazish yuzasidan tizimli ishlarni amalga oshirish.

Imtiyozlar va preferensiyalar

Hujjat bilan 2027 yil 1 yanvarga qadar temir yo'1 transporti xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar tomonidan ro'yxat bo'yicha olib kiriladigan ortish-tushirish ishlari uchun mo'ljallangan mexanizm va uskunalariga (TIF TN kodi 8425 11 000 0, 8425 42 000 0, 8425490000) bojxona bojining nol stavkasini belgilash nazarda tutilmoqda.[2]

2026 yil 1 yanvarga qadar:

- «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJ va uning tarkibidagi korxonalariga o‘zaro to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar asosida tovarlarni sotish, ijaraga berish, xarid qilish, yetkazish, ish (xizmat)larni bajarishga;
- «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJga, istisno tariqasida, ishlab chiqaruvchi korxonalar va ularning rasmiy dilerlari (distribyutorlari) bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar asosida harakat tarkibini ishlab chiqarish va ta‘mirlash uchun zarur bo‘ladigan asbob-uskunalar, tovar (ish, xizmat)lar, butlovchi va ehtiyot qismlar, temir yo‘llarni ta‘mirlash, qurish uchun zarur bo‘lgan ehtiyot qismlar va texnikalar hamda dasturiy mahsulotlarni xarid qilishga ruxsat beriladi.

Qaror bilan quyidagilar tasdiqlandi:[3]

- 2023-2026 yillarda temir yo‘l transporti sohasini isloh qilish bo‘yicha «yo‘l xaritasi»;
- Temir yo‘l transporti sohasida islohotlarni muvofiqlashtirish bo‘yicha idoralararo komissiya va uning huzuridagi ishchi guruh tarkiblari;
- 2023-2025 yillarda «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJda raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish bo‘yicha «yo‘l xaritasi»;
- «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJ tarkibidagi korxonalarining ommaviy savdolar orqali sotiladigan aksiya paketlari (ulushlari) ro‘yxati;
- «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJ va uning tarkibidagi korxonalarining ommaviy savdolar orqali sotiladigan ko‘chmas mulk ob‘yektlari ro‘yxati;
- «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJ va uning tarkibidagi korxonalarining davlat boshqaruvi organlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari hamda boshqa tashkilotlarga keyinchalik samarali foydalanish uchun balans qiymatida tekinga o‘tkaziladigan aktivlari ro‘yxati;
- «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJ va uning tarkibidagi korxonalarining «Temir yo‘l ijtimoiy xizmatlar» muassasasiga balans qiymatida o‘tkaziladigan mol-mulklari ro‘yxati va boshqalar.

Angren — Pop elektrifikatsiyalangan temir yo‘l liniyasi Xitoy — Markaziy Osiyo — Yevropa yangi temir yo‘l koridorini rivojlantirish, shuningdek, O‘zbekiston temir yo‘llarining umumiy tarmoqini shakllantirish maqsadida qurilgan. Bu projekt, O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiyoti uchun sirli ahamiyatga ega bo‘lib, temir yo‘llarining o‘rtacha tashish qobiliyatini oshirishni maqsad qiladi [4].

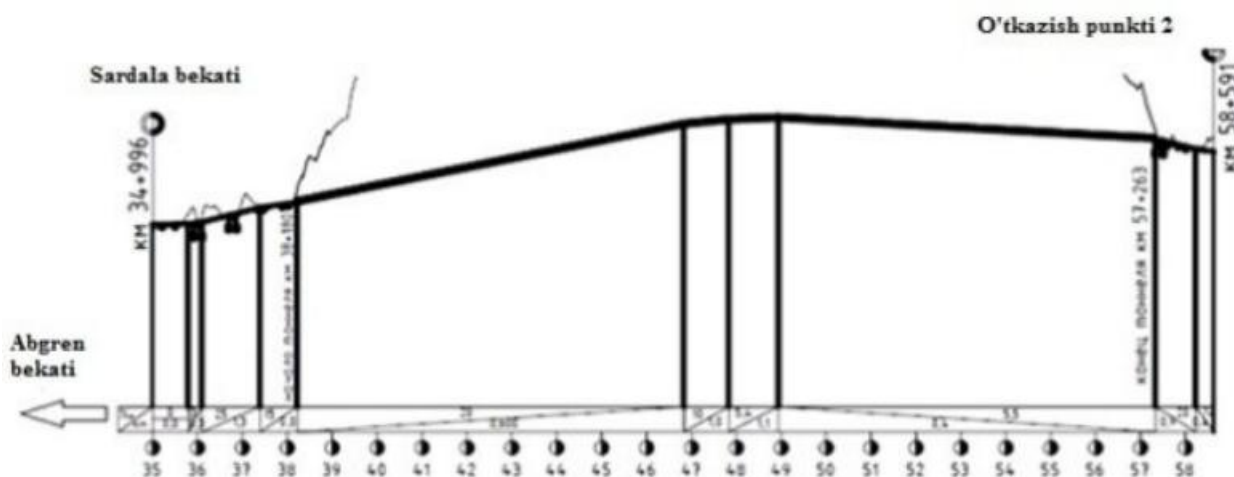
Angren — Pop yo‘nalishida yuklarni ko‘chirishning murakkab shartlarini va shu yo‘nalishda yuklarni ko‘chirishning ahamiyatini hisobga olgan holda, temir yo‘l uchastkasining yuk tashish qobiliyatiga ta‘sir ko‘rsatadigan bir qator muammolarni hal qilish uchun harakat qilish talab etiladi. Bu muammolar orasida yuk vagonlarining tormoz uskunalarining nosozliklari va samarali tormoz tizimlari [5]dan foydalanish zaruratini ko‘rsatish mumkin.

Angren — Pop uchastkasining sxemasi va profilining tavsifi. Elektrifikatsiyalangan Angren — Pop temir yo‘li liniyasining uzunligi 124 km, 13 dan 24 km oralig‘idagi 7 peregondan iborat (rasm 1) [6]. Vagonlarni ishlatish nuqtai nazaridan kelib chiqib, nishablik 27 ‰ (2, 3-rasm) ga yetib boradigan murakkab liniya bo‘lib, tushish vaqtida doimiy tormozlanish zarurati va ishqalanish tizimining keskin tog‘ rejimida ishlashiga olib keladi.

Rasm 1. Angren — Pop temir yo'lining sxemasi

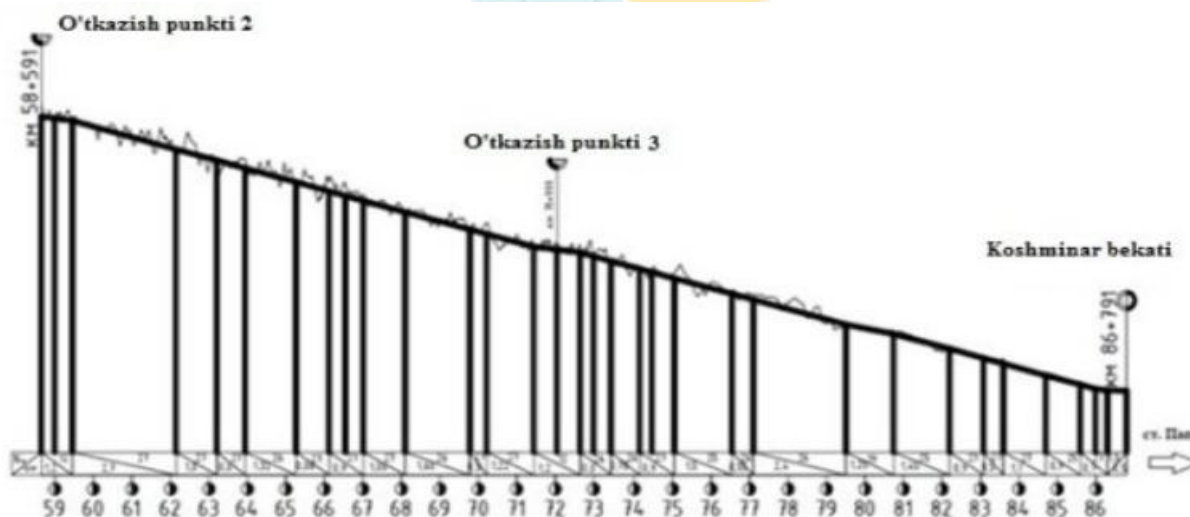
2-rasmda Sardala stantsiyasining 2-o'tkazish punkti peregonini bo'ylama profili ko'rsatilgan.

2-rasm. Sardala stantsiyasining sxematik bo'ylama profili — 2-bo'lim

3-rasmda o'tkazish punkti-2 va o'tkazish punkti-3 Qo'shminor stantsiyasi peregonining bo'ylama profili ko'rsatilgan.

KNOWLEDGE

Rasm 3. O'tkazish punkti-2, o'tkazish punkti-3 va Koshminor stantsiyasi peregonining bo'ylama profilinigi sxemasi

Angren — Pop liniyasi temir yo'l tarmoqlarining uchinchi toifasiga (asosan mahalliy yuk va yo'lovchi ko'chirishni ta'minlovchi temir yo'l tizimi) mansub bo'lib, toq yo'nalishda qiyalik uzunligi 34,83 km, juft yo'nalishda esa 28,4 km bo'lgan. Yuk poyezdi uchun tezlik normasi soatiga 60 km, yo'lovchi poyezdi uchun esa 70 km/soat. Yuk poyezdlarining og'irligi 2100–2400 tonnani tashkil etadi [7].

Angren — Pop liniyasi faoliyatida yuklarni ko'chirish ko'payadi, chunki aynan shu yo'nalish tashish masofasini qisqartiradi.

Temir yo'lda yuklarni mahalliy, eksport va import yo'nalishlarida tashish tariflariga taqdim etilgan chegirmalar (ikki yoki undan ko'p xorijiy mamlakatlarning temir yo'l ma'muriyatlari bilan kelishuvlarga asosan taqdim etilgan chegirmalar bundan mustasno) 2024 yil 1 yanvardan bekor qilinadi. Bunda ularni faqat Vazirlar Mahkamasi qarori bilan taqdim etish tartibi joriy etiladi.

2023 yil 1 dekabr qadar temir yo'lda yuklarni tashish tariflariga taqdim etiladigan chegirmalar ro'yxati tasdiqlanadi.

2024 yil 1 yanvardan boshlab yuk vagonlari va konteynerlarni taqdim etish hamda yuqori tezlikda harakatlanadigan va tezyurar poyezdlarda yo'lovchilarni tashish xizmatlari tariflarini davlat tomonidan tartibga solish amaliyotidan voz kechiladi.[8]

Xulosa. Umumiy foydalanishdagi temir yo'l transporti infratuzilmasi ob'yektlari, lokomotivlarni taqdim etish, mahalliy yo'nalishlarda yo'lovchilarni tashish xizmatlari (yuqori tezlikda harakatlanadigan va tezyurar poyezdlarda yo'lovchilarni tashish bundan mustasno) tariflari Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Idoralararo tarif komissiyasi tomonidan tartibga solinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'G'Li, R. U. R., Tohirovich, Q. N., & O'G'Li, Q. N. A. (2021). BILVOSITA SOLIQLARNING SOLIQ TIZIMIDAGI TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 719-723.
2. Shaxrinoz Avazxonovna Kurbonova (2021). MAHSULOT TANNARXI HISOBIGA OLIHDA BOSHQARUV HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Scientific progress*, 2 (8), 603- 607.
3. Ugli, A. B. U., Tohirovich, Q. N., Khatamovna, R. S., & Nigoraxon, M. (2021). Current Assets and Their Role in Company Activity. *Journal of Marketing and Emerging Economics*, 1(7), 25-30
4. Рахимов Р. В. Разработка нового пассажирского вагона для железных дорог Узбекистана / Р. В. Рахимов // *Материалы VI Международной научно-технической конференции «Подвижной состав XXI века: идеи, требования, проекты»*. — СПб.: ПГУПС, 2009. — С. 150–153.
5. Рузметов Я. О. Перспективы развития вагоностроения в Республике Узбекистан / Я. О. Рузметов, Р. В. Рахимов // *Сборник научных трудов VIII Всероссийской научно-практической конференции «Проблемы и перспективы развития вагоностроения»*. — Брянск: БГТУ, 2019. — С. 147–150.
6. Рахимов Р. В. Выбор направлений развития вагонного парка железных дорог Узбекистана / Р. В. Рахимов // *Транспорт Российской Федерации*. — 2018. — № 1 (74). — С. 71–74.
7. Rahimov R. V. Analysis of the state and prospects of the development of the freight wagon fleet of the Republic of Uzbekistan / R. V. Rahimov, Ya.O. Ruzmetov // *Non-Ferrous Metals*. — 2018. — № 1 (vol. 44). — P. 7–11.
8. Podrobneye: https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/temir_yul_transporti_sohasini_isloh_qilish_boshlandi

WORDLY
KNOWLEDGE